

Milý příteli,

v předchozím dopise jsem už naznačil, že se chci jednou zabývat alespoň stručnou stratifikací světové politické a společenské situace. Zmínil jsem se o tom, že na celém světě sílí přesvědčení, že tradičnímu kapitalismu nepomohou žádné parciální reformy (i když mohou být relativně užitečné a dokonce obecně poučné), ale že ani sovětský typ socialistické společnosti, tj. tzv. reálný socialismus, zdaleka není uspokojivým řešením sociálních a politických problémů moderních společností ani společností, které jsou teprve v rozvoji. Jak vůbec došlo k tomu, že ruská revoluce z roku 1917, která byla utlačenými a vykořisťovanými na celém světě pozdravena v hluboké naději, že se přiblížila vláda spravedlnosti a rozkvět bratrských, soudružských vztahů mezi lidmi všech národů a ras, tolik ztratila na lesku a že už přestala být příkladem a nadějí stamilióů lidí na celém světě? Čím to je, že měřeno samotnými Marxovými kritérii sovětská společnost více než 60 let po revoluci se nemůže vykázat vlastnostmi, které by jí mohly kvalifikovat jako zárodek nové společenské formace? Jak je možné, že sovětská politická představitelá a ideologové nechávají už tolik let usazovat prach na hesle "dohnat a předejnat", které bylo prohlášeno za aktuální po překonání revolučních ztrát a ničivých pozůstatků poslední světové války? Zatímco politický vývoj v sovětském svazu byl v některých svých podstatných rysech odhalen jako vadný na XX. sjezdu KSSS a jestliže politické deviace byly označeny jako "stalinismus", nikdy nedošlo k takové dalekosáhlé sebekritice v oblasti hospodářské. A přece skutečnost, že sovětská společnost se ani po šedesáti letech nemůže pochlubit ani ukázkově, v omezeném rámci uplatněnými "novými, vyššími výrobními poměry", ba ani novými, pro novou společenskou formaci specifickými výrobními silami, je z marxistického hlediska na pováženou. Pre-revoluční sovětská politika (a ideologie) uložila nově vzniklému státu úkoly, k jejichž řešení dodnes nenašla ani nedovedla ukázat potřebné materiální podmínky. Marx ukazoval, že nová společnost se vyvine logicky z rozporů společností staré, kapitalistické, ale sovětský "reálný socialismus" vznikl nelogicky, přeskočením celé společenské etapy, v níž se měl rozvinout. Marx byl přesvědčen, že společenská formace "nikdy nezaniká dříve, dokud se nerozvinuly všechny produktivní síly, pro které je zralá", ale v carském Rusku byla zničena brzy po svém zrození a socialistické embryo bylo pěstováno uměle, ale v nestřilném prostředí. Marx prohlásil, že "nové, vyšší výrobní poměry nikdy nastupují na její (= staré formace) místo, dokud se materiální podmínky jejich existence nevylihly v lůně staré společnosti samé". V Rusku se však nemohly materiální podmínky vylíhnout v lůně staré společnosti, protože ta se sotva zrodila a nebylo jí dopřáno, aby zestárla. Tato historická anomálie, na níž mnozí marxističtí i ne-marxističtí teoretikové od samého počátku poukazovali, byla zdůvodňována Stalinem převážně politicky. Ale skutečným problémem nebylo, zda je možné vybudovat socialistickou společnost v kapitalistickém obkličení, nýbrž zda je možné ji vybudovat tam, kde pro to nejsou materiální a vůbec historické podmínky. Problém kapitalistického obkličení byl nepochybně problémem reálným, ale bylo ho velmi problematicky využito a zneužito k vybudování obrovského represivního